

- ۵۹- کلیات سعدی، باهتمام جناب آقای محمد علی فروغی، کتابفروشی و چاپخانه بروخیم، طهران، رسائل نشر، ۱۳۲۰
 هش گلستان سعدی، ۱۳۱۶ هـ ش بوستان سعدی، ۱۳۱۶ هـ ش غزلیات سعدی (طبیات، بدایع، خواتیم، غزلیات
 قدیم)، ترجیعات، ملمعات، رباعیات، ۱۳۲۰ هـ ش مواعظ سعدی (قصاید فارسی و عربی، غزلیات عرفانی،
 کتاب نصیحة الملوک، مجالس و غیره)، ۱۳۲۰ هـ ش.
- ۶۰- کلیات سلمان ساوجی، به تصحیح دکتر عباسعلی وفایی، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، تهران، چاپ اول،
 ۱۳۷۶ هـ ش.
- ۶۱- کلیات شمس تبریزی [تک جلدی]، امیرکبیر، تهران، چاپ سیزدهم، ۱۳۷۲ هـ ش.
- ۶۲- کلیات عبید زاکنی، با تصحیح و مقدمه عباس اقبال آشتیانی، اقبال، تهران، ۱۳۴۰ هـ ش.
- ۶۳- گزیده غزلیات شمس، مولانا جلال الدین محمد بلخی، به کوشش دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی، کتاب‌های
 جیبی، تهران، چاپ سوم، ۱۳۶۰ هـ ش.
- ۶۴- گفتارهای پژوهشی در زمینه ادبیات فارسی، دکتر امیر حسن عابدی، گردآوری دکتر سید حسن عباس، بنیاد
 موقوفات دکتر محمود افشار، تهران، ۱۳۷۷ هـ ش.
- ۶۵- لیلی و مجنون، حکیم نظامی گنجه‌ای، با تصحیح و حواشی حسن وحید دستگردی، به کوشش دکتر سعید
 حمیدیان، قطره، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۶ هـ ش.
- ۶۶- مثنویهای عرفانی امیرحسینی هروی: کنز الرموز، زاد المسافرین، سی‌نامه، تصحیح و توضیح دکتر محمد ترابی،
 انتشارات دانشگاه تهران، بهمن ماه ۱۳۷۱.
- ۶۷- مجمع الفصحاء، رضا قلیخان هدایت، به کوشش مظاهر مصفا، امیرکبیر، چاپ دوم، ۱۳۸۲ هـ ش، [دو جلد در
 شش مجلد].
- ۶۸- مجموعه آثار فخرالدین عراقی، دکتر نسرین محتشم (خزاعی)، زوار، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۲ هـ ش.
- ۶۹- مخزن الاسرار، حکیم نظامی گنجه‌ای، با تصحیح و حواشی حسن وحید دستگردی، به کوشش دکتر سعید
 حمیدیان، قطره، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۶ هـ ش.
- ۷۰- منطلق الطیر، عطار (فرید الدین محمدبن ابراهیم نیشابوری)، مقدمه، تصحیح و تعلیقات دکتر محمدرضا شفیعی
 کدکنی، سخن، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۳ هـ ش.
- ۷۱- مونس الاحرار فی دقائق الأشعار، محمد بن بدر الجاجرمی، میر صالح طیبی، ج ۲، انجمن آثار ملی، ۱۳۵۰ هـ ش.
- ۷۲- نسخه‌های خطی حافظ (سده نهم)، گزارش دکتر سلیم نیساری، مرکز حافظ‌شناسی، شیراز، مهر ماه ۱۳۸۰.
- ۷۳- هفت پیکر، حکیم نظامی گنجه‌ای، با تصحیح و حواشی حسن وحید دستگردی، به کوشش دکتر سعید حمیدیان،
 قطره، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۶ هـ ش.

VII. برافزوده‌ها و نویافته‌های گوناگون در نسخه‌های خطی

۱. از لابه‌لای نسخه‌ها / ابوالفضل حافظیان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پرویش گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

از لابه لای نسخه‌ها

ابوالفضل حافظیان

چکیده

برگه‌های آغازین و پایانی نسخه‌های خطی، میدان جولان دانشمندان و کاتبان و مالکان فاضل است که نکته‌هایی نغز را برای ثبت در تاریخ و بهره‌گیری آیندگان نگاشته‌اند. متأسفانه این نکته‌ها، غالباً از دید فهرست‌نگاران پوشیده می‌ماند و در فهرس، منعکس نمی‌شود. در این گفتار، پانزده نکته آمده است، در باب قرآن، تراجم، کتابشناسی، فقه، ادبیات و غیر آن، که همه برگرفته از نسخه‌های خطی است.

کلیدواژه‌ها: نسخه‌های خطی / سوره‌های قرآن / سینی قزوینی، قوام‌الدین / عاملی، حسین بن عبدالصمد / شهید ثانی، زین‌الدین بن علی / مجمع البحرین / ادبیات فارسی / عاملی، بهاء‌الدین محمد / قزوینی، رضی‌الدین / ماده تاریخ / تبریزی، صدرالدین محمد.

درآمد

درباره یادداشت‌های پشت نسخه‌ای و برافزوده‌ها و نویافته‌های گوناگون در نسخه‌های خطی و رساله‌ها و فایده‌های کوتاه و بلندی که به نظم و نثر در برگهای آغازین یا پایانی نسخه‌ها بوسیله کاتبان و مالکان کتابها نگاشته شده، سخن بسیار است. در پیش‌گفتار دفتر یکم نسخه پژوهی، توضیح کوتاهی در این موضوع ارائه شد و وعده دادیم در هر دفتر، فصلی را به ثبت اطلاعات پشت نسخه‌ای و نکته‌ها و مطالب خواندنی درج شده در آغاز و انجام و لابه‌لای نسخه‌های خطی اختصاص دهیم.

بدون شک از این دست فایده‌های علمی و تاریخی در لابه‌لای نسخه‌های خطی فراوان است که متأسفانه بسیاری از آنها بر اثر عجله یا غفلت برخی فهرست‌نویسان، در فهرست نامه‌ها منعکس نمی‌شود. طبعاً فهرست‌نگاران دقیق و با حوصله‌ای که از روی تعهد و دقت نظر به ثبت فواید و یادداشت‌های برافزوده در نسخه‌ها می‌پردازند، علاوه بر این که فهرستی خواندنی و جذاب ارائه می‌کنند، به کشف حلقه‌های مفقود آگاهی‌های تاریخی و علمی کمکی درخور و شایان می‌نمایند.

در این شماره پانزده نکته و فایده نویافته در موضوعات گوناگون همچون علوم قرآن، فقه، تاریخ، ادب و تراجم

تقدیم می‌شود که بعضی از آنها به نظم و برخی دیگر به نثر، تعدادی از آنها به زبان شیرین فارسی و تعدادی دیگر به زبان مبین عربی است.

تصحیح دقیق و فنی رساله‌ها و اشعاری که در این مقاله می‌آید و مقدمه جامع و مفصل و توضیحات تکمیلی را این زمان بگذار تا وقت دگر! البته تلاش کردیم مطالب را تا حد امکان با قرائت صحیح ارائه دهیم. گرچه اکثر این یادداشت‌ها تک نسخه‌ای اند و نسخه‌های متعدد از آنها سراغ نداریم و کاتبان این نکته‌ها نیز مانند کتابهای جدی و رسمی مراعات زیبایی و خوانایی خط را ننموده‌اند. در ابتدای هر یک از فواید، توضیح مختصری درباره نسخه مورد استفاده، نویسنده و موضوع یادداشت آورده‌ایم.

(۱)

◀ رجوزة في أسامي سور القرآن ▶

یکی از مسائل قابل توجه برای قاریان و حافظان قرآن کریم، یادسپاری اسامی سوره‌ها^۱ و ترتیب آنهاست. برای آسانی یادگیری و حفظ اسامی سُور، جمعی از شاعران و ادبای خوش ذوق فارس و عرب، منظومه‌هایی در بیان اسامی و ترتیب سوره‌ها سروده‌اند و یا در قالب خطبه‌ای غزّاً یا قطعه‌ای ادبی به ذکر اسامی سُور پرداخته‌اند. در فرهنگ و ادبیات گسترده‌ای که حول محور قرآن در تمدن اسلامی شکل گرفته، این سبک لطیف نیز در کنار دیگر نگارش‌های قرآنی قابل مطالعه و بررسی است.

از جمله آثار قابل ذکر در این زمینه:

۱. قصیده فی اسماء سور القرآن، از: ابن جابر اندلسی محمد بن احمد (د: ۷۸۰ هـ).
- جالب این که ابن جابر در قالب بیان اسامی سوره‌ها، به مدح پیامبر اکرم ﷺ پرداخته است.^۲ این قصیده در ۵۶ بیت به عربی است و جمعی از شعرا در مقابل او قصایدی نظیر آن سروده‌اند.
۲. خطبة وجيزة في فنّها عريضة في مدح سيد البرّة و توريانها في السور القرآنية، از: تقی‌الدین ابراهیم بن علی کفعمی (د: ۹۰۵ هـ).
- خطبه‌ای شیوا و ادبی است در مدح پیامبر گرامی اسلام ﷺ که در خلال آن به نامهای سوره‌های قرآن اشاره کرده است. کفعمی این خطبه را در مصباح خود آورده است، و اخیراً نیز در ضمن مقاله‌ای در مجله وزین تراشابه چاپ رسیده است.^۳
۳. قصیده علی اسماء سور القرآن فی مدح سید ولد عدنان، از: تقی‌الدین کفعمی.
- قصیده‌ای است در ۴۰ بیت به عربی که مانند خطبه پیش گفته در مدح پیامبر اکرم ﷺ اسامی سور را تضمین کرده است.^۴
۴. منظومة فيما نزل من السور بمكة والمدينة، از: بدرالدین محمد بن ایوب بن عبد القاهر حلبی تاذفی، نسخه‌ای از آن در دارالکتب قاهره موجود است.^۵ و اخیراً در گنجینه بهارستان (علوم قرآنی و روایی ۳/۲) در دست چاپ است.
۵. قصیده جامعة لسور القرآن، از: مطهر بن علی ضمندی (د: ۱۰۴۹ هـ)^۶
۶. منظومة لتسهيل حفظ ترتيب سور القرآن، از: رضی‌الدین محمد بن حسن قزوینی (د: ۱۰۹۶ هـ)،^۷ در ۳۰ بیت به فارسی.

۱. درباره واژه «سوره» و رمز نامگذاری سوره‌های قرآن رجوع کنید به: دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی ج ۲ ص ۱۲۳۳ - ۱۲۷۲.
۲. دائرة المعارف بزرگ اسلامی ج ۳ ص ۱۹۸ - ۱۹۹؛ نفع الطیب فی غصن الأندلس الرطب ج ۱ ص ۱۸۲.
۳. تراثنا، شماره ۲۸، ص ۲۲۹ - ۲۳۱.
۴. تراثنا، شماره ۲۸، ص ۲۳۲ - ۲۳۴.
۵. فهرست المخطوطات، فؤاد سید ج ۳ ص ۱۲۹.
۶. اعلام المؤلفین الزیدية ص ۱۰۳۲؛ مؤلفات الزیدية ج ۲ ص ۳۴۸.
۷. متن منظومة مذکور و توضیح درباره آن، در همین مقاله خواهد آمد.

۷. منظومة في أسماء سور القرآن، از: میرزا علی رضا نبيان الملک (سده ۱۴ هـ)، به فارسی.^۱

۸. أرجوزة في التجويد و ترتيب سور القرآن، از: علی بن احمد آل عبد الجبار قطیفی (د: ۱۲۸۷ هـ).^۲

۹. منظومة في نظم السور القرآنية.

منظومه حاضر که در ۳۰ بیت به عربی است و سید رضی الدین علی بن عزیزالله هاشمی تهرانی در سال ۱۳۸۶ هـ آن را به رسم یادگار در جنگ (کشکول) شیخ آقابزرگ تهرانی، به خط خود قلمی کرده است. وی از فضلا و حافظان قرآن کریم بوده است.

علامه تهرانی در نباء البشر ج ۳ ص ۱۲۶۶-۱۲۶۷ ضمن شرح حال سید عزیزالله تهرانی، از فرزندش سید رضی الدین علی نام برده و گفته: «هو من الفضلاء والحفاظ حيث يحفظ أكثر القرآن».

علامه تهرانی در الذریعه از این منظومه نام برده ولی ناظم آنرا معرفی نکرده است.^۳

بسم الله الرحمن الرحيم

هذه أرجوزة في أسامي سور القرآن

يا راغباً في نظم أسماء السور	دونک نظماً دونه نظم الدرر
أولها الفاتحة المسنورة	و آل عمران عقیب البقرة
و بعدهن سورة النساء	و تسلوها مآئدة السماء
و نعمة الأنعام و الأعراف	أنفالها بتوبة توافی
یونس هود یوسف و رعد	کذاک ابراهیم حجر بعد
نحل و إسرائ و كهف مریم	ثم بطه الأنبياء ختموا
حج و کم للمؤمنین نور	فترقانه للشعراء یتیر
و سورة النمل و سورة القصص	و العنکبوت بعدها الروم ففصص
لقمان و السجدة و الأحزاب	ثم سبا من بعدها نصاب
و بعدهن سورة الملائكة	غدت پیاسین سماها سامكة
و تعقب الصافات صاد و تلت	الزمر المؤمن حيث فصلت
و بعد شورا زخرف دخان	جائية الأحقاف تستبان
محمد بالفتح حيث وافی	رد حجار الحجرات قافا
و الطور بعد الذاریات یتخبر(۹)	و النجم بالرحمن یتلوه القمر
واقعة و في الحديد نازلة	و العشر حيث تنتهی المجادلة
و الصف و الجمعة و الممتحنة	غدت علی المنافقین معلته(۹)
تغابن الطلاق و التحريم	في الملك یجرى قلم القديم
في سورة الحاقة و المعارج	تسجد لسوح أبهج المناهج

۱. الذریعه، ج ۲۳ ص ۷۶.

۲. الذریعه، ج ۱ ص ۴۶۷.

۳. الذریعه، ج ۲۳ ص ۱۴۵.

و الجسن بالمرّمّل المدّثر
و الدهر یرمی المرسلات بالاسی
علی المطففین کورت جهنم
و سورة البروج ثمّ الطارق
و سورة الفجر عقب الغاشية
لیل و عقب انشراحا بالضحی
و سورة الزلزال بعد البینة
تکائر و العصر ثمّ الهمزة
سقیّت بالماعون ماء الکوثر
بالنصر قد تبیت یدای ابي لهب
واتضح الדיن وضوح الفلق
ثمّ الصلاة تنتهی کماله

قامت لها قیامة فی المحشر
و فی النّبأ بالنازعات عبساً
و بانفطار و انشقاق ترجم
و سورة الأعلى لها یساق
و البسّد الشمس أنتها نالیة
من علق و التین للقدّر انتحی
قارعة بالعادیات دونه
و الفیل فی قریش كانت معجزة
للكافرین لا تقم فی محشر
جانک بالتوحید من کلّ سبب
لنّاس طراً من مضی و من بقی
علی النبی المصطفی و آله

کاتب الحروف

السید رضی الدین الهاشمی

حزّر فی یوم الأول من شهر جمادی الثانية

سنة ۱۳۸۶

أقول: انّ کاتب الحروف صدیقنا المازّ ذکره فی ترجمة ابيه الأجل السید عزیز الله بن أسد الله الطهرانی المجلّد الثالث من النقباء ص ۱۲۶۶.

(۲)

منظومة لتسهيل ترتيب سور القرآن

از: رضی الدین محمد بن حسن قزوینی (د: ۱۰۹۶ هـ)

منظومه‌ای فارسی در ۱۴ بیت که با رعایت ایجاز اسامی سوره‌های قرآن را به ترتیب آورده است.

برای شرح حال ناظم رجوع کنید به طبقات اعلام الشيعة، قرن ۱۱، ص ۲۲۳ - ۲۲۴.

دو نسخه خطی از این منظومه می‌شناسیم:

۱. کتابخانه آیت الله مرعشی رحمته در قم، نسخه شماره ۱۲۹۶۲ که مجموعه است و این منظومه در ردیف بیست و یکم (برگ ۷۵ پ) آن ثبت شده و کاتب در آخر آن توضیحاتی آورده است.^۱

۲. کتابخانه وزیر یزد، نسخه شماره ۳۱۳۰، که این منظومه در برگ ۹۳ آن درج شده است.^۲

شاید وزن شعری و ادبی این منظومه چندان قوی و سنگین نباشد و بضاعت اندک راقم سطور نیز در تصحیح آن، مزید بر علت.

متن این منظومه و توضیح کاتب، از روی نسخه کتابخانه آیت الله مرعشی رحمته تقدیم می‌شود.

منظومه لتسهيل حفظ ترتيب سورالقران لأقارضى رحمة الله عليه:

۱. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ج ۳۲ ص ۸۷۸ - ۸۷۹.

۲. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه وزیر یزد، ج ۵ ص ۱۵۴۲.

بعد از آن انعام و پس اعراف و پس انفال دان
 نحل اسری کشف سریم بعد از آن طه بخوان
 بعد شعرا نمل می‌آید قصص هم بعد از آن
 فاطر و یاسین و انکه صافات وص دان
 پس دخان و جاثیه احقاف آید بعد از آن
 ذاریات و طور و نجم آنکه قمر رحمن بخوان
 محتجن صف جمعه آنکه از منافق جو نشان
 پس قلم پس حاقه آنکه معارج نوح دان
 پس قیمة هبل اتی پس مرسلات و هم خون
 پس مطفف انشقاق است و بروج از بعد آن
 شمس و لیل آنکه ضحی را با الم نشرح بخوان
 عادیات و قارعه الهیکم و عصر آنچه‌چنان
 سوره ماعون و کوثر کافرون هم بعد از آن
 ختم شد قرآن بترتیب سوره‌ای نکته دان
 از جمله مناسبات لطیفه این منظومه بودن اوست چهارده بیت به عدد انوار اربعة عشر - سلام الله علیهم - که بواطن
 کلامند و اسرار الهانند.

این نظم کلام برای بیان سهولت ضبط بد نیست خدا رحمت کند ناظم را آقارضی قزوینی.

(۳)

◆ اسامی چهارده معصوم علیهم السلام در یک بیت ◆

شاعری خوش ذوق از محبتان اهل بیت علیهم السلام، نامهای مبارک چهارده معصوم را در یک دو بیتی فارسی آورده است. بیت اول مقدمه است و نامهای معصومین در بیت دوم آمده است، عجالتاً نام شاعر به دست نیامد.

نامهای چهارده معصوم در یک بیت من
 مصطفی و سه محبت، مرتضی و سه علی
 گفته خواهم تا بماند یادگار اندر زمن
 جعفر و موسی و زهرا، یک حسین و دو حسن

(۴)

◆ معمای فقهی منظوم ◆

در جامعه متدینین برای هر طلبه فاضلی که قدرت پاسخگویی به مسائل مشکل فقهی را داشته باشد امتیاز ویژه‌ای قائل اند، چرا که در یادگیری و به کار بستن احکام شرعی می‌تواند راهنمای مناسبی باشد.

در اعصار گذشته که از رادیو و تلویزیون، روزنامه و رایانه و مانند آن خبری نبود، طلبه‌های متضبط و درسخوان، برای رفع خستگی و یافتن مهارت بیشتر در مسائل فقهی، در اوقات فراغت به طرح معمای فقهی و بحث درباره آن می‌پرداختند. فروعات غامض و مسائل مشکل فقهی به خصوص در کتاب نکاح و بحث رضاع و محرم و نامحرم و کتاب الارث، ذهن فقه پژوهان را بیش از کتابهای فقهی دیگر مشغول می‌ساخت. معمای فقهی متعددی در ضمن برخی از دوره‌های فقهی یا مجموعه‌ها و کَشکول‌ها و یا به صورت رساله‌های مستقل باقی مانده که شناسایی آنها می‌تواند

موضوع تحقیق تازه‌ای باشد.

در اینجا یکی از آن معنیات، که متن آن به نظم فارسی است و پاسخ آن در نسخه مورد مراجعه ما، به نثر عربی درج شده، می‌آید.

از این فایده فقهی دو نسخه سراغ داریم:

۱. کتابخانه مجلس شورای اسلامی، مجموعه طباطبایی شماره ۱۲۰۲، رساله هفتاد و هشتم (برگ ۶۶ پ). در این نسخه پاسخ معما به نثر فارسی است. استاد عبدالحسین حایری این فایده یک برگگی را با حوصله و دقت لازم در فهرست معرفی کرده است.^۱

۲. کتابخانه آیت الله مرعشی رحمته، نسخه شماره ۶۱۳۳، (برگ ۲ ر).^۲

در این نسخه، در پایان پاسخ معما آمده است: «لمولانا محسن اعلی الله درجته».

معمای فقهی به نظم فارسی و پاسخ آن به نثر عربی

سؤال:

تا شود یکدم دلم از محنت دنیا ببری
در زمان با دیگری^۱ کردی عتاب دلبری
با چنین نامحرمان بنشسته‌ای رشک پری^۵
کرده یک مادر برایشان او زشفت مادری^۶
آن دگر بنده دگر شوهر چه نیکو بنگری
گر کنی حل مشکلم را از جوانی برخورداری

دی زمانی سوی صحرا رفتم از بهر طواف
دلبری^۲ دیدم نشسته در میان هفت مرد
گفتمش نبود روا در دین شرع مصطفی
گفت نامحرم نبیند هر هفت از یک مادرند
دو برادر دو برادرزاده یک داماد من
اینچنین مشکل مرا پیش آمد ای دانای دهر

جوابه:

ان امرأة اسمها هند تزوجت برجل اسمه نصير و ولدت له ابناً اسمه محمد، ثم مات نصير و تزوجت هند برجل آخر اسمه احمد و ولدت له بنتاً اسمها فاطمة، ثم مات هند و بقي فاطمة و أبوه بشر و أخوه من أمها محمد، ثم تزوجت فاطمة برجل و ولدت له بنتاً، ثم طلقها زوجها أومات و كان لفاطمة عبد اسمه بلال، ثم امرأة أخرى اسمها زينب مات زوجها و خلف ابني اسم أحدهما جعفر و الآخر خالد، فتزوجت فاطمة باحدی ابني زينب أعني جعفرأ و تزوجت بنت فاطمة بابن آخر لزینب أعني خالدأ و تزوجت زينب للعبد فاطمة أعني بلالاً و شرطت أن يكون الولد رقاً، فولدت ابناً اسمه بكر، ثم طلق بلال زينب و تزوجت بأخي فاطمة من أمها أعني محمداً و ولدت لمحمد ابني اسمهما باقر و صادق، ثم طلق محمد زينب، ثم تزوجت زينب بأبي فاطمة أعني بشراً و ولدت له ابني اسمهما يوسف و عمرو، فجميع الرجال السبعة أعني جعفرأ و خالدأ و بكرأ و باقرأ و صادقأ و يوسفأ و عمروأ ولدوا من زينب و هو الذي أشار اليه بقوله: «گفت نامحرم نبیند هر هفت از یک مادرند».

۱. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس، ج ۲۳ ص ۷۳۷.

۲. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیت الله مرعشی، ج ۱۶ ص ۱۳۴، در فهرست اشاره‌ای به این فایده ارزنده نشده است.

۳. نسخه مجلس: عورتی.

۴. نسخه مجلس: هر زمان با هر یکی.

۵. نسخه مجلس: گفتمش نبود روا از روی شرع مصطفی

با چنین نامحرمان بنشستن ای رشک پری.

۶. نسخه مجلس: گفت نامحرم نبیند هر هفت از مادرند

کرده یک مادر برایشان را به شفت مادری.

و المرأة التي جَلَسَتْ بين هذه السبعة هي فاطمة، و هولاء السبعة اثنان منها اخوان لفاطمة و هما: يوسف و عمرو و اثنان منها ابنا أخيها و هما: باقر و صادق و واحد منها حَتَنَتْهَا هو: خالد و واحدٌ منها زوجها هو: جعفر و واحد منها عبدها هو: بكر. و الى هذا أشار بقوله: «دو برادر و دو برادرزاده الخ»

لمولانا محسن - اعلى الله درجته -

(۵)

◆ بیاض علامه مجلسی ◆

در کتابخانه شخصی مرحوم فخرالدین نصیری در تهران مجموعه‌ای بیاضی بوده که بیشتر صفحات آن به خط مبارک علامه ملا محمد باقر مجلسی (د: ۱۱۱۰ هـ) قلمی شده است. این بیاض ارزشمند به کتابخانه آیت الله مرعشی علیه السلام در قم انتقال یافته و به شماره ۹۸۸۵ در فهرست کتابخانه مذکور معرفی شده است.^۱

در فهرست به دو منظومه موجود در بیاض مورد بحث، اشاره رفته است:

۱. بغية المستعجل، از: علی بن عبدالملک بن بصلا [ن] (برگ ۱۲ از - ۱۴ پ).

۲. المنهج القويم في تسليم التقديم، از: تقی الدین حسن بن علی بن داوود حلی (برگ ۱۵ ر - ۲۱ پ).

دو منظومه مذکور تنها ۸ برگ از ۱۲۲ برگ بیاض مجلسی را تشکیل می‌دهد.

مرحوم فخرالدین نصیری - مالک قبلی نسخه - لیستی از فایده‌ها و مطالب مندرج در این بیاض تهیه نموده و بیش از ۵۰ عنوان از آنها را نام برده است.^۲

راقم مطور را توفیقی دست داد، ساعتی در کنار این خوان پُرمایه نشستم و بهره‌ها بردم. اکنون گزارش نکات تازه‌ای که در این بیاض یافتم:

- برگ ۸ پ: نقل من خط الشهيد رحمه الله.

- برگ ۹: فضل المساجد و ما يتعلق بها.

- برگ ۲۲ تا ۳۷: منقولاتی از اختصاص شیخ مفید علیه السلام.

- برگ ۳۷ پ: فضل القرآن و تلاوته.

- برگ ۳۸ تا ۴۰: مسئله‌ای فقهی به نقل از تذکرة علامه حلی.

- برگ ۴۱: فضل سورة القدر.

- برگ ۴۳: ذکر الشيخ عزالدین الحسن بن ناصر بن ابراهیم الحداد العاملي في كتابه طريق النجاة...

- برگ ۴۵: حرزی به نقل از مهج الدعوات.

- برگ ۴۷: فضل سورة التوحيد و ...

- برگ ۶۱: فضایل آية الكرسي.

- برگ ۶۹: وجدت بخط الشيخ محمد بن علي بن الحسن الجباعي نقلاً من خط الشيخ الشهيد محمد بن مكّي - قدس

الله روحهما - من مزار بخط محمد بن محمد بن الحسين بن معية بالمشهد المقدس الحائري ...

- برگ ۷۷: من افادات نصير الملة والدين الطوسي - روح الله روحه القدوسى - : والعصر ان الانسان لفي خسر ...

۱. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیت الله مرعشی، ج ۲۵ ص ۱۸۳ - ۱۸۴.

۲. نک: فهرست ثمره العمر، فخرالدین نصیری.

- برگ ۷۷: في تذكرة ابن اعراف أنه مرض الصاحب بن عباد ...
- برگ ۷۷: منقولاتی از جامع الأصول.
- برگ ۹۳: نقلی از الاستیعاب ابن عبدالبر.
- برگ ۹۷: نقلی از کتاب نقض عبدالجلیل رازی.
- برگ ۹۸: من افادات استادی في الرياضیات ...
- برگ ۱۰۷: صورة اجازة العلامة (الحلي) للعلامة قطب الدين الرازي على ظهر كتاب القواعد.
- برگ ۱۱۳: خطبة الجواد عليه السلام في النكاح من تفسير علي بن ابراهيم.
- برگ ۱۱۵: خطبة خطبها رسول الله ﷺ عند تزويج علي و فاطمة صلوات الله عليهما.
- برگ ۱۱۶: نقل من خط الشيخ الفاضل محمد بن علي الجباعي نظم الأيام المنهية في السنة للشيخ جمال الدين احمد بن عبدالله بن متوج البحراني.
- برگ ۱۱۷: نقل من خط الشهيد ؑ: طريق الاستخارة.
- برگ ۱۱۷: نقل من خط الشهيد ؑ: رواية حسنة في التفاؤل بالمصحف.
- برگ ۱۱۷ پ تا ۱۱۹ پ: الحیوة .
- برگ ۱۲۱: نقل من خط الوزير مؤيد الدين محمد بن احمد بن العلقمي.
- برگ ۱۲۲: عالیحضرت ملك المنجمين ميرزا محمد رضا سلمه الله نوشته: ...
- برگ ۱۱۹ تا ۱۲۰: چند ماده تاریخ، از محمد رحیم.

(۶)

◆ ضبط اعمار معصومين و اعوام وفات اكابر علماء دين ◆

از: محمد رحیم (قرن ۱۲ هـ)

- در برگهای پایانی بیاض علامه مجلسی (برگ ۱۱۹ - ۱۲۰) که پیشتر از آن سخن گفتیم^۱ رساله کوتاهی است از محمد رحیم، در بیان چند ماده تاریخ.
- این رساله به خط علامه مجلسی ؑ نیست، اما به جهت نکات و فواید بسیار ارزنده‌اش، کل متن آن را در اینجا نقل می‌کنیم. اما قبل از آن، بیان چند نکته لازم:
۱. بر اساس حساب حروف ابجد، تک تک کلمات و جملات «ماده تاریخ» مندرج در این رساله باید به طور دقیق محاسبه شود تا صحت کار و میزان دقت مؤلف مشخص گردد.
 ۲. برخی از سالهای وفات علما اختلافی است. اهل تحقیق در این باره می‌توانند به منابع مفصلتر رجوع نمایند.
 ۳. گویا تاریخ وفات سید مرتضی سال ۲۳۶ هـ است. اختلافی در این باره به نظر نرسید.
 ۴. تاریخ شهادت شهید ثانی را در ۹۶۵ هـ و تاریخ وفات شیخ بهایی را ۱۰۳۰ هـ ضبط کرده که مطابق با اصح اقوال است.
 ۵. از برخی کلمات و جملاتی که در ماده تاریخ‌ها به کار رفته، اوج هنر و ذوق ادبی مؤلف آشکار می‌شود؛ مثلاً برای تاریخ شهادت شهید اول «ذبیح‌الله» گفته که بسیار لطیف است و در این کلمه مختصر به نوع وفات آن عالم ربانی نیز اشاره شده است!

بسم الله الرحمن الرحيم

تفصیل تواریخی که در باب ضبط اعمار شریفه حضرات علیهم الصلوات و اعوام وفات بعض اکابر علماء دین از متقدمین و متأخرین رضوان الله علیهم اجمعین که به خاطر فاتر اقل الخلیقه محمد رحیم رسیده.

لأنهم ماتوا في سنة واحدة.

لمحمد بن علي بن بابويه: طوبى للمرحوم = ۳۸۱.

لمحمد بن احمد بن الجنيد: طوبى للمرحوم = ۳۸۱.

لأنهم ماتوا في سنة واحدة.

لجعفر بن قولويه: رحمه الله الودود = ۳۶۹.

للمفيد: رَجَمَ المفيد = ۴۱۳.

للشيخ الطوسي: يقدر الله روحه = ۴۶۰.

للسيد المرتضى: قدس الله سره = ۴۳۷.

لابن الغضائري: طاب عليه الرحمة = ۴۱۱.

للنجاشي: ان الرحمة عليه = ۴۵۰.

للمحقق جعفر بن الحسن: زبدة المحققين رحمه الله = ۶۷۶.

للعلمامة: طاب ثريه = ۷۲۶.

لشهاد الأول المكي: ذبيح الله = ۷۸۶.

للشيخ علي: الفردوس مثويه = ۹۴۰.

للشيخ زين الدين: مثوى الشهيد جنة = ۹۶۵.

للشيخ بهاء الدين: جنة الفردوس مثوى له = ۱۰۳۰.

لمولانا محمد تقى المجلسي: شهد الجنة من كان تقياً = ۱۰۷۰.

◆ الأعمار ◆

للنبي صلى الله عليه وآله: نبى = ۶۳.

لأمير المؤمنين صلوات الله عليه: ناب = ۶۳.

للحسن عليه السلام: الحججة = ۴۷.

للحسين عليه السلام: حبيب الله = ۵۸.

لعلي بن الحسين عليه السلام: مجيد = ۵۷.

لمحمد بن علي عليه السلام: هو ولي = ۵۷.

لجعفر بن محمد عليه السلام: نجيب = ۶۵.

لموسى بن جعفر عليه السلام: أبى الهادى = ۵۵.

لعلي بن موسى عليه السلام: باب الهدى = ۵۵.

لمحمد بن علي عليه السلام: هو جواد = ۲۵.

لعلي بن محمد عليه السلام: أبازكي = ۴۱.

للحسن بن علي عليه السلام: وحيد = ۲۸.

لتوكد مولانا القائم صلوات الله عليه: نور = ۲۵۶.

لمدة السفراء: هادين = ۷۰.

◆ أعوام الوفاة ◆

لمحمد بن يعقوب: يرجمه الله = ۳۲۹.

لعلي بن محمد السمرى: يرجمه الله = ۳۲۹.

لعلي بن بابويه: يرجمه الله = ۳۲۹.

(۷)

◆ بياض نوادة شهيد اول ◆

شرف الدين محمد مكي دانشمند شيعى سده دوازدهم هجرى، از نوادگان شهيد اول محمد بن مكي (د: ۷۸۶هـ) كه در يادداشتهاى متعدّد بر نسخه‌هاى خطى مكتبة عظيم و ارزنده‌اش، خود را چنين معرفى کرده است: «شرف الدين محمد مكي بن محمد ضياء الدين بن شمس الدين بن حسن بن زين الدين من ذرية الشريف أبي عبد الله الشهيد شمس الدين محمد بن مكي...».

مهرها، تملكها و يادداشتهاى وي بر تعداد معتابهي از نسخه‌هاى خطى موجود و پراكنده در كتابخانه‌هاى مختلف، خبر از كتابخانه بزرگي مي‌دهد كه در اختيار او بوده و گويابخشي از آن را به فرزندش محمد بهاء الدين بخشیده است.

همچنانکه اجازات علمای شیعه و سنی به وی و تألیفات گرانقدرش همچون مطالع البدور و منازل السرور، الوصیة، الروضة العلیة والدرة المضيئة^۱ و سفینه نوح^۲ حکایت از مقام علمی و وسعت فضل و دانش او دارد. علامه تهرانی از فعالیت‌های علمی محمد مکی طی سالهای ۱۱۰۹ هـ تا ۱۱۷۸ هـ گزارش‌هایی داده است.^۳ محمد مکی در جنگ خود - که معرفی‌اش خواهد آمد - گزارش و رودش به هند را در سال ۱۱۸۵ هـ ثبت کرده است. دو اثر نویافته از محمد مکی:

۱. مختصر نسیم السحر فی أحوال الشهد الشریف شمس الدین محمد بن مکی. نسخه‌ای از این رساله مختصر و مهم در کتابخانه مؤسسه آیت الله بروجردی^۴ در قم به شماره ۳۹۹ (رساله هشتم مجموعه) نگهداری می‌شود^۵ و تصویری از آن در اختیار را قم سطور است. در همین مجموعه اجازاتی از علمای شیعه و سنی در تاریخهای ۱۱۵۹ و ۱۱۶۰ هـ به محمد مکی دیده می‌شود.

۲. سفینه یا جنگ شرف الدین محمد مکی.

نسخه‌ای از این مجموعه ارزنده در کتابخانه آیت الله مرعشی^۶ به شماره ۱۲۳۸۶ نگهداری می‌شود. که در قطع بیاضی است در ۱۹۳ برگ شامل فواید گوناگون علمی و تاریخی.

محمد مکی در این جنگ نیز اطلاعات مهمی درباره شهید اول و خاندان شهید آورده است. جنگ مذکور در فهرست کتابخانه آیت الله مرعشی معرفی شده و در اینجا به چند نکته نویافته از آن به طور فهرستوار اشاره می‌شود:

- اربعین حدیث فی مدح العلم و أهله ...، به نقل از خط شهید اول.

- معرفی نسخه‌ای از الفیه شهید اول که در ۷۲۲ هـ کتابت شده است.

- گزارش ورود مؤلف به هند در ۱۱۸۵ هـ.

- ابیاتی از سروده‌های شهید اول^۷.

- ابیاتی که فرزند شهید اول در تسمیط ابیات پدرش سروده است.

- وصف نسخه‌ای از کتاب الدروس به خط فرزند شهید.

- ابیات عربی که مؤلف بر دیوار خانه شهید اول در «جزین» دیده است.

- استخارة وُجِدَتْ بخطّ الشهد.

- تعریف نسخه‌ای از کتاب البیان که مؤلف در مرشد آباد هند دیده است.

- فایده‌ای درباره قیام امام زمان^۸ به نقل از خط شهید.

- قصیده‌ای طولانی در مدح شهید اول که پس از شهادتش سروده‌اند، بدین مطلع:

شیخ الزمان و شمسه ابن مکی
علم الوری علم الوری علم الوری ...

۱. الذریعه، ۳۰/۱/۱۱.

۲. الذریعه، ۲۰۴/۱۲.

۳. طبقات أعلام الشیعة، قرن ۱۲ ص ۷۳۹ - ۷۴۱.

۴. فهرست نسخه‌های خطی مؤسسه آیت الله بروجردی، ۲۴۸/۱.

۵. اشعار باقی مانده از شهید اول را، فاضل معاصر شیخ رضا مختاری در الشهد الأول حیاته و آثاره، صص ۲۴۹ - ۲۶۳ آورده است.

(۸)

♦ ابیاتی در وصف مجمع البحرین ♦

مجمع البحرین و مطلع الثیرین^۱ از شیخ فخرالدین طریحی (د: ۱۰۸۷ هـ) اثر بسیار مشهوری است در لغت و غریب القرآن والحديث که نسخه‌های خطی فراوانی از آن در کتابخانه‌های مختلف یافت می‌شود^۲ و بارها به چاپ رسیده است.

به گفته علامه تهرانی حواشی، ملحقات و مستدرکاتی بر مجمع البحرین نگاشته شده^۳ از جمله به وسیله فرزند مؤلف صفی الدین طریحی.

شرح حال صفی الدین طریحی را در طبقات أعلام الشیعة (قرن ۱۲ ص ۳۸۴-۳۸۵) ملاحظه فرمایید.

دو نکته در این باره برگرفته از یادداشتهای پشت نسخه‌ای:

۱. نسخه‌ای از مجمع البحرین در کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی^۴ به شماره ۹۷۸ موجود است که در ابتدای آن

وقف‌نامه نسخه به خط صفی الدین طریحی دیده می‌شود.

۲. نسخه شماره ۱۱۸۰ کتابخانه آیت‌الله مرعشی نیز مجمع البحرین را در بر دارد و در برگ نخست آن، ابیاتی از

فرزند مؤلف در وصف کتاب درج شده است.

همین ابیات در انجامة نسخه شماره ۱۸ حوزه علمیه حضرت عبدالعظیم^۵ در شهر ری نیز آمده است.^۶

لولد المؤلف عفی عنهما:

و بهذا الكتاب کُنْ مَأْنُوسَا	دَعْ كِتَابَ الصَّحَاحِ وَالْقَامُوسَا
أَطْلِعَ الْكُتُبَ فِي سَمَاءِ شَمُوسَا	فَهُوَ النُّورُ لَمْ يَشْبُهْ ظَلَامًا
بِسَمَانٍ تَسْسُرُ مَنَا النُّفُوسَا	كَمْ حَوَى شَرْحَ آيَةٍ وَحَدِيثٍ
الْعَمْرُ فِيهِ فَيَقْرُوهُ دَرُوسَا	فَخَلِيقٌ إِنْ يَسْبُدُّ الْعُلَمَاءَا
وَ يَشِيْبُوا بِهَ الْحَيِّ وَالرُّوسَا	وَ حَقِيقٌ أَنْ يَكْسِتُوهُ بِتِيْبٍ

و له ايضا:

وَ يُحِيطُ عِلْمًا بِالْكِتَابِ وَ بِالْحَدِيثِ وَ بِالْخَبَرِ	لَمَّا رَأَيْنَا مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ يَقْذِفُ بِالذُّرِّ
حَقًّا مَوْلَاهُ عَرَفْنَا أَنَّهُ بَحْرٌ زَخْرٌ	شَرْحًا وَ إِضَاحًا وَ جَمْعًا بِالْكَلَامِ الْمُخْتَصَرِ

قد فاز بالقدح الرقيب و بالمعلی قد ظفر

وله ايضا:

فُتَّتِ الْأَوَائِلُ وَ الْأَوَاخِرُ يَا أَبِي لَقَّةِ دُرُكٍ	فِي كُلِّ حَرْفٍ مِنْ مَوْلَانِكَ الْجَزَاءُ غَدًا بِسُرُوكِ
---	--

۱. الذریعه، ۲۲/۲۰.

۲. التراث العربی، ۴۴۵/۴ - ۴۴۶.

۳. الذریعه، ۱۹۱/۶ و ۵/۲۱ و ۲۰۰/۲۲.

۴. فهرست نسخه‌های خطی حوزه و موزه آستانه حضرت عبدالعظیم حسنی^۷ ص ۶۱-۶۲ و ۱۸۲.

خلاف الجہتۃ والیسار بالفتح خلاف الیمین والاشمال یسار بالکسر وفي قالینا
 ویکسر خلاف الیمین والیسار العقی والیسار لتلیل والاسلام یشیر المضار
 قلیل الوقت لان الذی یأمنان وهی قلیلة وشئ یشیر الیمین ومنه الحدیث
 ان الکثیر لیدی الحق یشیر الیمین لکن وفيه قلة العیال احد الیسارین وظاهر

تراجیح الثانی وهو ہما بہا المجلد الاوّل کتاب مجمع البحرین

ومطلع الترتیب وبتلوۃ الجزء الثالث والرابع

فی المجلد الثانی انشاء اللہ تعالیٰ

کاتب الفقیر حاجی ملک

حیدرآباد دکن

اولاً المؤلف ۱۱۰۳ھ فی ۱۰۰۰

فکل حرفین مؤلفات الجزاء قد استرکت

فقتلہ بالسر واکہ وانزل الیہ ذر لیس

لما رأینا مجمع البحرین یقذف بالمدد

ویحیط علیہ بالکتاب بالحدیث بالخبر

شرحاً وایضاً وجمعاً بالکلام المختصر

ولہذا فی حدیثہ عنہ انہ یحذف

قد قاز بالقع الرقیب علی قد ظفر

دع کتاب الصحاح والقاموساً وفذا کتاب کرمانوساً

فہو الخوام یشبہ ظلام اطع الفکر فی سما شمساً

کہوی شرح ایہ وحدث بمعان تسرمتا تقوساً

فخلیق ان یشذل العلماء العرفیہ فیکرؤہ دروساً

وحقیق ان یکتوبہ بتین ویشیبوا اللغی بہ والترساً

تصویر انجامة مجمع البحرین نسخه شماره ۱۸ حوزة علمية حضرت عبد العظیم

(۹)

◀ شرح حال قوام الدین محمد سیفی قزوینی ▶

قوام الدین محمد بن محمد مهدی حسینی سیفی قزوینی دانشمند شیعی سده دوازدهم هجری از شاگردان علامه مجلسی^۱ است که آثار متعددی در رشته‌های گوناگون از خود به جای گذاشته و به خصوص در نظم فارسی و عربی ید طولایی داشت. تخلص وی در شعر فارسی «جمال» بوده است.

وی با استفاده از ذوق سرشاری که داشته بسیاری از متون علمی در رشته‌های مختلف را به نظم کشیده است از جمله: در فقه، اللعة الدمشقیه شهید اول را به نظم درآورده که با نام التحفة القوامیه به چاپ رسیده است^۱. همچنین شکیات منظوم از سروده‌های اوست^۲. ارجوزة فی الارث نیز از آثار اوست^۳.

در اصول، زیدة الاصول شیخ بهایی را به سلک نظم درآورده که به نظم الاصول مشهور است و نسخه‌ای که ناظم آن را استکتاب کرده و در آخرش هفت بیت عربی به خط خود در وصف خاندانش آورده، در کتابخانه حوزه علمیه حضرت عبدالعظیم^۴ در شهر ری به شماره ۵۳ نگهداری می‌شود^۴. وی همچنین مختصر الاصول را به نظم درآورد^۵.

در صرف، الوایة فی نظم صرف الشافیه را سرود^۶.

در نحو، الصافیة فی نظم الکافیة از اوست^۷.

در ریاضیات، نظم الحساب را در نظم خلاصة الحساب پدید آورد^۸.

در طب، مفرح القوامی را در نظم قانونچه ساخت^۹.

در تجوید، نظم الشاطیبة از سروده‌های اوست^{۱۰}.

در حدیث، نظیم اللاکی را در ترجمه منظوم چهل حدیث سرود^{۱۱} و حدیث کساء را نیز به نظم کشید^{۱۲}.

۱. الذریعة، ۴۶۲/۳.

۲. همان ۲۱۹/۱۴.

۳. الذریعة، ۴۵۴/۱.

۴. فهرست نسخه‌های خطی حوزه و حوزه آستانه حضرت عبدالعظیم حسینی^{۱۱} ص ۷۳-۷۴ و ۱۷۶-۱۷۸؛ الذریعة، ۲۱۳/۲۴.

۵. الذریعة، ۲۳۰/۲۴.

۶. الذریعة، ۲۱۴/۲۴ و ۱۹/۲۵؛ التراث العربی، ۴۴/۵.

۷. الذریعة، ۲۲۱/۲۴.

۸. الذریعة، ۲۰۹/۲۴.

۹. الذریعة، ۲۱/۲۱ و ۲۴/۲۲؛ التراث العربی، ۱۸۴/۵.

۱۰. الذریعة، ۲۰۱/۲۴ و ۲۱۴.

۱۱. میراث حدیث شیعه، ۳۶۵/۲-۳۹۲.

۱۲. الذریعة، ۲۰۸/۲۴.

در بلاغت، منظومه البیان در تلخیص تلخیص المفتاح از اوست.^۱
 در هیئت، ضمیمه شیخ بهایی در اسطرلاب را به نظم کشید.^۲
 در خط، بخش مربوط به خط از کتاب شافیه ابن حاجب را به نام «رمح الخط» منظوم ساخت.^۳
 در اخلاق نیز ارجوزه‌های دارد در ۲۳۲ بیت که نظم آن در ۱۱۲۵ هـ (= معیار خرد) به پایان رسیده است.^۴ این منظومه در نسخه مکتبه آیت الله مرعشی «تهذیب الاخلاق» نامیده شده است. و در رثای امام حسین علیه السلام و یاران مرثیه جگرسوز و مرثیه اشکبار را سرود که هفت قصیده فارسی است در ۷۲ بیت که بخشی از آن در مجله «پاسدار اسلام» به چاپ رسیده است. ساکب العبرات (الذریعه ۱۱۹/۱۲) و الشجرة الحسينية (تذیل سلافة العصر ص ۴۲) از دیگر آثار اوست.

وی در شعر طبع روانی داشته و به سه زبان فارسی، عربی و ترکی شعر می‌سرود، اما مع الأسف نسخه‌ای از دیوان اشعار او به دست نیامد.^۵

آثار سیفی قزوینی به موارد مذکور خلاصه نمی‌شود، نوشته‌ها و سروده‌های دیگر وی از این قرار است: ترجمه خلاصة الأذکار فیض کاشانی^۶ حاشیه الشفاء^۷ الصلاة العالیات^۸ التحیات الطیبات^۹ لعنیه^{۱۰} والباقیات الصالحات در شرح بر انشاء الصلوات و التحیات خواجه نصیرالدین طوسی، که بر اساس نسخه شماره ۹۴۷۰ کتابخانه آیت الله مرعشی علیه السلام در میراث اسلامی ایران^{۱۱} به چاپ رساندم.

شرح حال وی در منابع تراجم نگاری درج شده است از جمله در طبقات اعلام الشیعه قرن ۱۲ صص ۶۰۳-۶۰۵. سید عبدالله بن نورالدین موسوی جزائری در تذیل سلافة العصر (صص ۳۸-۳۹) شرح حال سیفی قزوینی را با انشایی ادبی به طور مفصل آورده است.

اما در هیچ یک از منابع چاپی تاریخ دقیق وفات وی مشخص نشده و تنها حدود ۱۱۵۰ هـ به عنوان تاریخ وفات سیفی قزوینی در برخی منابع ذکر شده است.

پیشگامان انان و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

۱. التراث العربی، ۲۷۱/۵؛ الذریعه، ۴۶۴/۱.
۲. الذریعه، ۴۵۵/۱.
۳. الذریعه، ۲۴۸/۱۱.
۴. الذریعه، ۴۵۲/۱؛ فهرست کتابخانه مدرسه حجیه قم، ص ۱۲۲، نسخه شماره ۷۰۳؛ فهرست کتابخانه آیت الله مرعشی، ۳۷۹/۳۰.
۵. الذریعه، ۴۸۷/۹ و ۸۹۰.
۶. فهرست‌های خود نوشت فیض کاشانی، ص ۱۷۳.
۷. الذریعه، ۱۴۳/۶.
۸. التراث العربی، ۴۹۱/۳.
۹. الذریعه، ۷۹۸/۹.
۱۰. الذریعه، ۳۲۷/۱۸.
۱۱. میراث اسلامی ایران، ۶۵۵/۳-۶۸۴.

رساله مختصری در شرح حال سیفی قزوینی به نقل از خط میر محمد تقی بن میر مؤمن حسینی (د: ۱۲۷۰ هـ) در نسخه شماره ۱۲۰۲۶ کتابخانه آیت الله مرعشی علیه السلام در یک برگ درج شده که در آن تاریخ وفات وی ۱۲ جمادی الاولی ۱۱۴۹ در قزوین ثبت شده است.

متن رساله مذکور - که در ذیل منظومه البیان سیفی قزوینی کتابت شده - در اینجا نقل می‌شود:

بسم الله تعالى و به استعین

في بيان بعض أحوالات الناظم علیه السلام:

وجدت في نسخة المنقول عنها بخط السيد السند الأيد المؤيد الكريم الممجد أفضل المتبحرين وأعلم علماء المعاصرين وأذكى الأذكياء وأعلى الفقهاء الحاج أمير محمد تقی ابن المرحوم المبرور الأمير مؤمن الحسيني - أطال الله ظلال جلاله على رؤوس المسلمين وتمعنا الله بطول بقائه - ماهذه صورته:

قوام الدين محمد ابن مهدي الحسيني القزويني تشرف بزيارة بيت الله الحرام و مناسك المشعر و المقام و رجع سنة (۱۱۱۱) ألف بعد إحدى عشر و مائة بعد الهجرة و في هذه السنة انتهى منظومة اللعة و عدد أبياتها ثلاثة و تسعون و سبع مائة و أربعة آلاف و كتب تلك المنظومة التي هي في علم تهذيب الأخلاق بالهجرة على مرطني (كذا) البصرة يوم العشرين من شهر ربيع الأول ثم انتقل بإصهبان و كان يتلمذ عند الشيخ الجليل الجامع بين المعقول و المنقول الشيخ جعفر المعروف تعليقاته على شرح اللعة ثم بعد ممات الشيخ المشهور بعد أربع سنين من التاريخ المذكورة قال قصيدة في توريخه و مرثيته و أجاد فيما أفاد و جعل مادة التاريخ المذكور «غاب نجم الهدى = ۱۱۱۵» و كان بينه و بين السيد الحسب الفاضل الأريب السيد عاليجناب صاحب الطراز و غيره من الكتب الأنيفة و الرسائل الشريفة توذد و مراسلة، و كتب على التحفة القوامية في الفقه الامامية مستطرفاً نظمها مستحسناً و صفها و أحسن فيما أجاب بأعجب العجائب و ذلك في سنة سبعة عشر و مائة و ألف بعد ستين من انتقال الشيخ المذكور و في تلك السنة وفاة أمير السيد محمد مهدي في تاريخه سنة (۹) رفيع رتب المهدي.

وله تحيات مشهورة و قصائد و تقريظات و مرثي و منظومات منها ما رأيناها كالم منظومة المذكورة و منظومة المعاني و البيان و البديع و منظومة العروض و منظومة العدد و منظومة الطب و منظومة الأخلاق و هي في غاية الجودة و الرشاقة و منها ما سمعناه منظومة الأصول و منظومة النحو و منظومة الصرف و هي نظم الشافية و حيث معاشرته مع الناس و حكايته في القزوين شايعة و وفاته رحمه الله تعالى في القزوين اثني عشر جمادى الاولى سنة ۱۱۴۹.

لقد تم ما وجدت في نسخة الأصل من بيان ما سمعت من أحوال الناظم و أنا المحرر لذلك الرسالة الشريفة محمد حسين ابن المرحوم المبرور آقا سيد محمد باقر كتيبه بحول الله و مته و قوته سنة ۱۲۷۰ في القزوين و منه أطمع أن يغفر لي خطيئتي يوم الدين.

۱. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۳۸۱/۳۰.

۲. در نسخه ۱۱۳۷ درج شده است.

(۱۰)

♦ دو بیت عربی به خط شیخ بهایی ♦

از عالم ذوفنون، کشکول فرهنگ و تمدن اسلامی در عصر صفوی جناب بهاء الدین محمد بن حسین عاملی (د: ۱۱۳۰هـ) معروف به شیخ بهایی علاوه بر آثار علمی فراوانی که در رشته‌های گوناگون به جای مانده، اشعار ناب

و آبداری به زبان فارسی و عربی سراغ داریم و افرادی به گردآوری ابیات منسوب به وی پرداخته‌اند. از جمله شیخ محمد رضا بن شیخ حر عاملی (د: ۱۱۱۰هـ) دیوان شعر شیخ بهایی را جمع کرده است.^۱ و در این اواخر نیز سعید نفیسی به تنظیم دیوان شیخ بهایی همت گماشت^۲ و از آن زمان تاکنون بارها دیوان مذکور به چاپ رسید و برخی از مثنوی‌های فارسی شیخ همچون «نان و حلوا» و «شیر و شکر» در غایت اشتهار است. سروده‌های عربی وی نیز بس شیرین و دلنشین است. از جمله قصیده‌ای که در مدح ولی عصر (عج) دارد موسوم به «الفوز و الامان فی مدح صاحب الزمان»^۳. بدون شک با جستجوی دقیق‌تر در لابلاي نسخ‌های خطی می‌توان ابیات جدید فراوانی از اشعار شیخ بهایی به دست آورد.

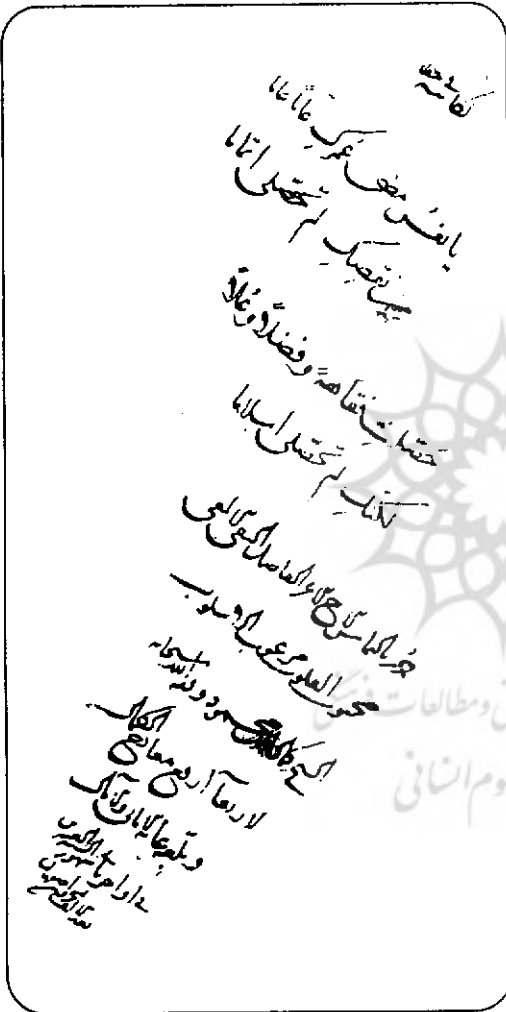
راقم سطور که در این ایام دلمشغولی‌اش کتابشناسی و نسخه‌شناسی آثار شیخ است به مواردی از این دست برخورده است، از جمله: یکی از شاگردان برجسته شیخ بهایی به نام محمود بن حسام الدین مشرفی جزایری که اجازه روایت از شیخ داشته^۴. اشعار عربی شیخ را در جنگ شعری خود آورده است. این جنگ - که به خط

۱. الذریعه: ۱۴۲/۹.

۲. همان.

۳. همان، ۳۷۳/۱۶.

۴. طبقات اعلام الشيعة، قرن ۱۱ ص ۵۵۵ - ۵۵۶.

مشفرفی است - به شماره ۵۵۸۱ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی نگهداری می‌شود.^۱
در صفحه ۱۱۲ جنگ مذکور جناب شیخ بهایی به خط مبارک خود، یک رباعی از سروده‌هایش را به رسم یادگار برای شاگردش در تاریخ ۱۰۲۰ هـ در اصفهان نگاشته است. این رباعی در دیوانهای چاپی شیخ نیامده و برای اولین بار در اینجا به محضر ادب دوستان تقدیم می‌گردد.
لکاتبه فی خطاب ...:

یا نفس مَضی عُمَرُکِ عَما عَما
مِنْ نَقصِکِ لِمَ تَحْضِلی اِتماماً
حُضَلتِ فِقاہَةٌ و فِضلاً و عِلاً
لِکَتِّکِ لِمَ تُحْضِلی اِسلاماً

خُزُرٌ بِالْتِماسِ الْأَخِ الْأَعزِّ الْفاضِلِ التَّمیِّ الْألمعی محبوب القلوب مرغوب الأسلوب الشیخ کمال الدین محمود و فقه الله سبحانه لارتقاء أرفع معارج الکمال و بلّغه غاية الأمانی و الأمال فی أواخر شهور السنة العشرین بعد الألف بمحررة اصفهان.

(۱۱)

◆ یک رباعی فارسی از شیخ بهایی ◆

در جنگ ادبی شماره ۷۳۵۵ کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی^۲ بیشتر صفحات آن به خط مبارک شیخ حسین بن عبدالصمد حارثی (د: ۹۸۴ هـ) - پدر شیخ بهایی - است و در صفحات اول و آخرش یادداشت‌هایی به خط شیخ بهایی دیده می‌شود، یک رباعی فارسی به خط شیخ در (ص ۴) آن آمده است که در دیوان چاپی وی یافت نشد.

لکاتبه بهاء الدین محمد العاملی:

قانع بسلوک کرده سالک خود را
یا عامی عام باش یا عارف خاص
قلتها فی سنة ألف و خمس بدار السلطنة قزوين.

انداخته در دام مهالک خود را
یعنی مپسند بین ذلک خود را

کتابخانه
قانع بسلوک کرده سالک خود را
انه اخته در دام مهالک خود را
یا عامی عام باش یا عارف خاص
یعنی مپسند بین ذلک خود را
قناتها فی سنة ألف و خمس بدار السلطنة قزوين

۱. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی * ۳۴۴/۱۴.

۲. فهرست کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۵۶/۱۹.

(۱۲)

◆ تاریخ اتمام زبدة الاصول ◆

زبدة الاصول از آثار شیخ بهایی، متن بسیار مشهوری است در اصول فقه که مدتها از کتب درسی حوزویان بوده و دهها شرح و حاشیه بر آن نگاشته شده و بارها به چاپ رسیده و نسخه‌های خطی فراوانی دارد.

یکی از معاصران شیخ بهایی دوبیت عربی در تاریخ اتمام زبدة الاصول سروده، و جناب شیخ دوبیت مذکور را در برگ پایانی جُنگ شماره ۷۳۵۵ کتابخانه آیت الله مرعشی به خط خود نوشته است.

تاریخ اتمام الفقیر زبدة الاصول

مما سنح بغاطر السيد الأجل میرابوالبقا...

سَلَّمَهُ اللهُ تَعَالَى:

برارج سپهر فضل مهر ثاقب

منسوخ کن اصول ابن حاجب (۱۰۰۲)

سلطان محققین برای صایب

چون زبده نوشت سال تاریخ آمد

(۱۳)

◆ قصیده صدرالدین تبریزی در رثای شیخ بهایی ◆

در وفات شیخ بهایی به سال ۱۰۳۰ هـ عده‌ای از شاگردان و علاقه‌مندان وی مرثیه‌ها سرودند و قطعات زیبایی در ماده تاریخ و فواتش ساختند که قطعاً بسیاری از آنها به دست ما نرسیده، اما آنچه که در این زمینه باقی مانده اگر در دفتری گرد آید، اطلاعات تازه‌ای از شخصیت ممتاز شیخ بهایی را به دست می‌دهد.

صدرالدین محمد بن محمد بن محب علی تبریزی (د: ۱۰۵۰ هـ) از شاگردان و دوستان نزدیک شیخ بهایی است که از وی اجازه روایت داشته^۱ و مفتاح الفلاح و اثنا عشریه‌های فقهی استادش را به فارسی ترجمه کرده است^۲ و در مقدمه

۱. اجازه شیخ بهایی به صدرالدین تبریزی در نسخه شماره ۲۳۱ کتابخانه مجلس سنا درج شده است. (فهرست مجلس سنا، ۱۱۵/۱).

۲. طبقات اعلام الشیعه، قرن ۱۱ ص ۵۰۲.

ترجمه مفتاح الفلاح و دیباجه عقاید عباسیه ابیاتی در مدح شیخ بهایی آورده است.^۱
وی در برگ آغاز نسخه‌ای از مشرق الشمین - که به شماره ۱۰۴۹۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی رحمته موجود است^۲
بیتی در وصف کتاب بخط خود نوشته است:

فی وصف هذا الكتاب للعبد صدرالدین محمد التبریزی:

چون از همش بگشایی گشایدت خاطر چنانکه دریگشایند باغ رضوانرا

صدرالدین تبریزی قصیده‌ای غزّاً در ثنای شیخ بهایی سروده که نسخه‌ای از آن در کتابخانه آیت الله مرعشی به شماره ۱۲۸۹۳ موجود است.^۳ وی در این قصیده ضمن اظهار تأسف و سوگواری درگذشت استاد، به شرح و بیان مقام علمی و مراتب فضل و دانش شیخ پرداخته است.

این مرثیه به حسب اطلاع، تاکنون چاپ نشده و برای نخستین بار در اینجا تقدیم می‌شود.

مرثیه امام اعظم قدوة علمای عالم، سلطان فاضلان، افضل اهل بدو و حضر، محیی مراسم دین ائمه اثنی عشر صلوات الله علیهم، الشیخ العالم الفاضل العادل الثقة الكامل وجه الشیعة بها الملة والحقیقة والذین محمد قدس الله روحه و نور ضریحه و أفاض علی تربته شایب رحمته و مغفرتة. صدرای تبریزی نظم کرده و بالله التوفیق:

خون ز دو دیده روان ناله کستان از قضا	گفته چه داری خبر از سر اهل هنر
سرور دانش فرود کعبه اهل خرد	آن که نبودش نظیر در همه شرق و غرب
اهل زمانرا باو چرخ چه نسب کنند	عقل چه سان خصم را رتبه فضلش دهد
گر همه فضل جهان جمع کنی فی المثل	جمله عیال ویند از فضلا هر که هست
هیأتیان جسملگی ساکن درگاه او	عامه اهل حدیث ریزه خورِ خوان او
دین نمی را چه بُد او ملک شرع بود	گفتمش آخر بگو چیست خبر زان جناب
گفت چه گویم که دین از سر نو شد خراب	زین سپس اهل حدیث جمله مصحف شوند
هر یک از این جاهلان در نظر عامیان	

کرده قباچاک چاک دوش در آمد صبا
شیخ زمین و زمان قبله اهل هدی
عالم دیسن نبی نائب مولای ما
از علمای زمان و فضلا من ضعی
او خور دانشوران بسود و دگرها سها
دیده خفاش نیست هم سر شمس ضعی
در یکی از عالمان نیست مشابه ورا
فلسفیان جسملگی بر در او چهره‌سا
حکمتیان بر درش خاک نشین عطا
منطقیان را بپاس داده نتیجه عطا
رونق ازو داشت دین شرع ازو بُد بجا
بهر چه شد اینچنین چاک‌ترا این قبا
پشت شریعت شکست یافت ضلالت علا
هر که دهد فتوی از جهلا بر ملا
فناضل صاحب سخن عالم بی‌منتها

۱. میراث حدیث شیعه، ۵۲۳/۷ - ۵۲۴.

۲. فهرست کتابخانه آیت الله نجفی، ۴۰۶ / ۲۶.

۳. فهرست کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۶۹۹/۳۲.

گر ز وفاتش مُلک خون بگرید بجاست
 از خسبر فوت او روشنی از چشم رفت
 حیف ز سلطان دین حیف از آن مقتدا
 عقل و روان و حواست (کذا) جمله پی مرثیه
 از سخن آور دریغ، زان سخندان فسوس
 سرور دین رفت حیف عالم عالی گهر
 و اسفا زآن کریم را حزنا زآن حلیم
 منبع معقول علم معدن منقول حق
 و ای بر اهل زمان زین سپس از جاهلان
 حیف ز سردار دین و اخزن و واسف
 شیخ حلیم کریم عالم عالم مطاع
 باد شکفته چه گل لحظه بلحظه دلش
 باد بروحش سلام و از مُلک و جن و انس
 هر دمش از لطف حق مرحمتی تازه باد
 جسور و جفای زمان بر دل ارباب دین
 شکوه ز جور زمان می‌نکنم جز بتو
 انت علیم بما قد قصد الظالمون
 وقت رسیده کنون تا که نهد در رکاب
 قائم آل نبی قابع شرک و ضلال
 بفکند از رونقاب تیغ کشد از غلاف
 صل علی جدّه افضل اهل الکسا

ور شود از چشم انس خون روان شد روا [کذا]
 کرد وداع بدن جان ستمدیده‌ها
 حیف از آن متقی حیف از آن مجتبی
 ناله و افغان کنان کرده چنین ابتدا
 حیف و هزاران فسوس زان [...] اهتدا
 زآن پسر مهربان و اسفا بر ملا
 عالم صاحب کمال بحر فستون علا
 مجمع بحرین فضل مجتهد ذوالنهی
 وای برین جاهلان مفتیگان دغا
 ز آن پدر مهربان صاحب جسود و عطا
 حافظ شرح نبی حارس راه خدا
 از صلوات خدا وز رسل و انبیاء
 تا که بهشتت و حور تا که نعیم بقا
 مرفد پاکش همی مهبط فضل خدا
 قد بلغ الغایة ربّ الیک اللجا
 یا ملکا لایزول یا صمدا لایتری
 مستندی زینا فاعل ما قد تشاء
 پای امام زمان حجت ارض و سما
 مهدی صاحب زمان مظهر دین هدی
 برکنند از بن خلاف آن خلف لافتی
 صل علی جدّه شمس نجوم السماء

والحمد لله رب العالمین.

(۱۴)

شرح رباعی ابوسعید ابوالخیر از شیخ بهایی

رباعی مشهوری که منسوب به شیخ ابوسعید ابوالخیر است مورد توجه اهل معرفت قرار گرفته و شروحنی چند بر آن نگاشته‌اند، از جمله عبدالرحمن جامی، محمد نوربخش اسیری لاهیجی، شیخ بهایی و محمد مؤمن تنکابنی شروح کوتاه و نغزی بر رباعی مذکور نوشته‌اند که نسخه‌هایی از آنها در کتابخانه‌های مجلس شورای اسلامی و دانشگاه تهران موجود است.^۱

۱. نک: فهرستواره کتابهای فارسی، ۵۶۲/۷ مجله وحید، سال چهارم (۱۳۴۵ ه.ش)، ش ۴.

متن رباعی:

دی بر سرگور ذلّه^۱ غارت کردم
مرپاکان را جنب زیارت کردم
شکرانه آن که روزه خوردم رمضان^۲
در عید نماز بی‌طهارت کردم

در اینجا شرح منسوب به شیخ بهایی، با استفاده از نسخه شماره ۵۸۸۲ کتابخانه مجلس شورای اسلامی^۳ تقدیم می‌شود.

حواله تعالی

دی بر سرگور ذلّه غارت کردم
مرپاکان را جنب زیارت کردم
شکرانه آن که روزه خوردم رمضان
در عید نماز بی‌طهارت کردم
واضح و لایح باد که اگر قائل این رباعی مباحی و نامقید است اظهار لایالی و بی‌باکی خود کرده باشد و اگر صوفی و موحد است احتیاج به تأویل دارد.

بدانکه: دی عبارت است از زمان ماضی و گور عبارت از بدن انسان است که روح درو مخفی و مدفون است و ذلّه عبارت است از قوای نفسانی که حرص و حسد و بخل و غیر هم لازمه نفس اماره است و غارت کردم عبارت است از مخالفت نفس و آن که می‌گوید کردم، یعنی: مخالفت نفس از قوه به فعل آوردم و پاکان اشاره است به مرشدان و کاملان زمان که طالبان بواسطه هدایت ایشان از لوث هستی پاک می‌گردند و خود را جنب گفتن، مراد از انصاف دادن است، چون طالبان بر حد کمال نرسیده هنوز از شرکت دویی خلاص نشده خود را جنب می‌گویند.

و زیارت کردم عبارت است از توجه و توکل به نفس کاملان. و چون مقرر است که طالب را به جهت حصول مقصد از ماکول و مشروب لذیذ در ابتدای حال منع فرمایند، می‌گوید که: شکرانه آن که روزه خوردم رمضان، لفظ مجاز است و چون روزه مخصوص ماه رمضان است این ماه را ذکر کرده است و مقصودش آنست که آن ریاضتی که فرموده بودند به تقدیم رسانیدم. و عید که اشاره است به مقام مشاهده رسیدم.

و نماز بی‌طهارت کردم یعنی به مقام فناء فی الله و بقاء بالله رسیدم و از هستی موهوم نجات یافتم و نماز میت نفس گذاردم که در نماز میت طهارت شرط نیست.

للسیخ بهاء الملة [و] اللدین طاب ثراه و الجنة مثواه و مثوی لنبی و آله.

۱. این کلمه در نسخه‌ها به صورتهای متفاوت ضبط شده است از جمله «ذکه»، «زله»، «ذله».

۲. در برخی نسخه‌ها: کفارة آن که روزه خوردم رمضان.

۳. فهرست کتابخانه مجلس، ۲۷۸/۱۷.

(۱۵)

◆ نامه‌ای از پدر شیخ بهایی خطاب به شهید ثانی ◆

در مجموعه شماره ۷۳۵۵ کتابخانه مرحوم آیه الله مرعشی رحمته (برگ ۳۸) مکتوبی است از پدر بزرگوار شیخ بهایی اعی شیخ حسین بن عبدالصمد خطاب به استاد بزرگوارش شهید ثانی رحمته و ظاهراً پیش نویس نامه‌ای است که وی خطاب به شهید نوشته است.

تاریخ و زمان و مکان نوشتن نامه معلوم نیست. وی پس از هجرت از جبل عامل به ایران نامه‌ای مفصل در حد یک رساله برای استادش شهید ثانی نوشته که ابتدا در قم با عنوان الرحلة به همت بوستان کتاب، و سپس با تحقیق مجدد استاد دکتر یوسف طباجه در مجله المنهاج در بیروت منتشر شد. اما نامه مورد بحث که در حقیقت پیش نویس نامه‌ای است، بسیار کوتاه و بدخط و به سختی قابل خواندن است و احتمال اینکه ما پاره‌ای از کلمات را درست ضبط نکرده باشیم بسیار است، چون نامه‌ای است بس ادیبانه و تصحیح آن نیازمند ادبیاتی است قوی که این ناچیز از آن محروم است.

رضا مختاری

رجب الأصَب ۱۴۲۷

کتابه للشیخ زین الدین العاملي:

ولما وصل کتاب سیدی وسندی استقبلته وقبَلْتُهُ واستخَلَلْتُهُ وأخَلَلْتُهُ، وجَعَلْتُهُ لِقَلْبِي مَبْهَجًا ولِبَصْرِي مَبْهَجًا، وتَأَمَّلْتُهُ فوجدتُ في كُلِّ لَمْعَةٍ منه بَصْرَةٌ كَافِيَةٌ لِلْبَلْغَاءِ، وَهَدَايَةٌ شَافِيَةٌ لِمَصْنَعِ الْفَصْحَاءِ، جَمَعَ دَرَرَ الْبَيَانِ حَتَّى عَدَا مَجْمَعِ الْبَيَانِ، وَعَرَفْنَا كُنُوزَ الْبَلَاغَةِ حَتَّى عَدَا كُنُوزَ الْعِرْفَانِ، فَلَعَثَرِي إِنَّهُ كَشَّافٌ لِسِرَائِرِ بَدَائِعِ الْلسَانِ، وَبَيَانٌ لِتَهْذِيبِ عِلْمِي الْمَعَانِي وَالْبَيَانِ فَكَمْ حَوَى إِشَارَاتٍ فِيهَا شِفَاءٌ لِدَاءِ الْفَهَامَةِ، وَتَضَمَّنَ عِبَارَاتٍ قَانُونٍ مَهْذَبٍ لِدَوِي التَّبَاهَةِ، فَهُوَ إِرشَادٌ إِلَى تَنْقِيحِ قَوَاعِدِ الْمَبَانِي، وَتَوْضِيحِ لِمَنْهَاجِ خِلَاصَةِ عِلْمِ الْمَعَانِي، بَلْ إِيضَاحِ لِرُمُوزِ الْبَلَاغَةِ رَاقٍ، وَمِفْتَاحِ لِبَابِ الْبِرَاعَةِ فَائِقٍ، أَوْ وَسِيلَةٍ إِلَى كَشْفِ الْعَمَّةِ عَنِ الْنُفُوسِ، أَوْ مَصْبَاحِ تَكْشُفٍ بِهِ أَسْعَةُ الشَّمْسِ لِاحْتِجَاجِهِ إِلَى إِيضَاحِ جُمَلٍ مَا نُكَايِدُهُ مِنَ أَلْمِ الْبِعَادِ، وَلَا طَائِلَ فِي التَّلْوِيحِ بِتَذْكَرَةِ مَا أَنْطَوَّتْ عَلَيْهِ السِّرَائِرُ مِنْ خُلُوصِ الْوَدَادِ.

لاجرم رأيتُ أَنْ طَيَّ كَشَحَ الْمَقَالِ عَنْ تَحْرِيرِ تِلْكَ الْمَقَاصِدِ أُولَى، وَضَرَبَ الصَّفْحَ عَنِ الْإِشَارَاتِ إِلَى مَفْصَلِ هَاتِيكَ الْمَسَالِكِ أُخْرَى، فَرَفَعْتُ جَمِيعَ ذَلِكَ مِنَ الْبَيِّنِ، وَأَنْتَصَبْتُ إِجْرَاءَ الذُّبُولِ فِي غَيْرِ هَذَيْنِ، وَأَمَّا التَّنْوِيهِ بِبَيَانِ لَمْعَةٍ مِنْ مَفْصَلِ مَفَاخِرِكُمُ الْعَلِيَّةِ، وَالْكَشْفِ عَنِ مَحْتَصِرٍ مِنْ طَرَائِفِ لَوَامِعِ مَا تَرَكُمُ الْعُلُوبِيَّةَ، فَمَوَاقِفُ لِسَانِي عَنِ تَلْخِيصِ مَبَادِئِهَا قَصِيرٌ، وَمَقَامَاتُ بَيَانِي عَنِ نَشْرِ خِلَاصَتِهَا حَسِيرٌ، لَا عَزْوُ [إِنْ] تَنَبَّهْتُ الْعِنَانَ عَنِ تَنْقِيحِ مَجْمَلِ ذَلِكَ، وَلَمْ أَحْمُ حَوْلَ مَطْوَلِ تِلْكَ الْمَسَالِكِ.

هذا، والمأمولُ من أطفائكم الكافية، وشفعائكم الشافية الوافية إمدادُ هذا الداعي بالدعاء بتيسير المطالب، وكشفِ العَمَّةِ عن وجوه المآرب، كما هو قانون العبد على مختلف الأوقات، ومنتهى مطلبه على مرور الآنات، عسى أن تَطَّلُعَ طوابع المقاصد من مطالع الإجابة، وتُضِيءَ مصابيح الأمل من مشكاة الاستجابة.

سوره التوبة

ولما وصل كتاب بشير من عند ربك وعلقت اذانك وعلقت اذانك وعلقت اذانك وعلقت اذانك
 وكل من لم يستجب كما نزلت في كتابك وعلقت اذانك وعلقت اذانك وعلقت اذانك
 حتى عدك في القرآن ولو لم يكن في كتابك الا حرف واحد من كتابك وعلقت اذانك
 فما كنت اذناها وعلقت اذانك وعلقت اذانك وعلقت اذانك وعلقت اذانك
 لعلك تعلم ان الله عز وجل هو الذي جعل في كتابك وعلقت اذانك وعلقت اذانك
 ما كنت في يوم النور او مصلحتك في اشهر التوبة

لا حاجة الي الصالحين ولا حاجة الي البعاد ولا حاجة الي التوبه تبتك ما انقضى عليه السر او
 بغير الوداد لا يوم رات ان من القصاص على كرمك القاصد اولي وضرر الصنيع من كثرات
 الي منصرف تاثيرك الملاك اروي وعلقت جميع ذلك من ابيز واسعد اجال الدول في يوم
 واما التوبه فان لم من منصرفنا حكم العليم والكشف عن حتم من طواف لوامم منكم العلي
 لمواقف لسا يا عن من سادها قيصر ومناجات بايذ عن شتر خلاصتها هيبر لا غور
 ثبتت العنان عن سبج مجاز ذلك ولم احم حول حول حول المالكه جاد او الماوس من
 الطامك الكافية وشعنا كالم الوافيه امداد هذا المداعي بالمدات تيمير المطالب وكشف
 العطر وعن الماد كاهن قايون العهد ظل كتمتف الاوقات عسى لفرط طوع الما
 من مطاع الاجابه وتعي مصباح الامل من مشكاة كاستجاب

رواية
منه

نامه شيخ حسين بن عبدالصمد عاملي به شهيد ثاني
 نسخه شماره ٧٣٥٥ كتابخانه آيت الله مرعشي